

**Türkmenistanyň Merkezi bankynyň
Müdiriýetiniň başlygynyň 2022-nji
ýylyň 19-njy aprelindäki 97-iş belgisi
buýrugy bilen tassyklanyldy**

**Türkmenistanyň Adalat ministrligi
tarapyndan 2022-nji ýylyň 21-nji
maýynda 1602 bellige alyş belgisi bilen
döwlet belligine alyndy**

**Türkmenistanyň karz edaralary tarapyndan milli programma önümlerini
döretmek we enjamlary öndürmek boýunça işler hem-de taýýar milli
programma önümleriniň we enjamlarynyň satyn alynmagy we ulanyşa
girizilmegi üçin kiçi we orta telekeçiligiň subýektlerine karzlary bermegiň
Tertibi**

I bap. Umumy düzgünler

1. Şu Türkmenistanyň karz edaralarynyň milli programma önümlerini döretmek we enjamlary öndürmek boýunça işler hem-de taýýar milli programma önümleriniň we enjamlarynyň satyn alynmagy we ulanyşa girizilmegi üçin kiçi we orta telekeçiligiň subýektlerine karzlary bermegiň Tertibi (mundan beýläk - Tertip), Türkmenistanyň Konstitusiyasyna, Türkmenistanyň Raýat kodeksine, 2011-nji ýylyň 25-nji martynda kabul edilen “Türkmenistanyň Merkezi banky hakynda”, 2011-nji ýylyň 25-nji martynda kabul edilen “Karz edaralary we bank işi hakynda”, 2009-njy ýylyň 15-nji awgustynda kabul edilen “Kiçi we orta telekeçiligi döwlet tarapyndan goldamak hakynda” Türkmenistanyň Kanunlaryna, “Kiçi we orta telekeçiligiň subýektleriniň milli programma önümlerini döretmek we enjamlaryny öndürmek hem-de satyn almak we ulanyşa girizmek boýunça taslamalaryny maliýe taýdan goldamak hakynda” Türkmenistanyň Prezidentiniň 2021-nji ýylyň 27-nji awgustynda çykaran 2406-njy kararyna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda işlenilip taýýarlanylýdy.

2. Şu Tertip Türkmenistanyň karz edaralary (mundan beýläk – karz edara) tarapyndan özüniň we çekilen serişdeleriň hasabyna milli pulunda, şeýle-de Türkmenistanyň Merkezi banky tarapyndan milli pulunda karz ugurlaryny açmagyň hasabyna kiçi we orta telekeçiligiň subýektlerine milli programma önümlerini döretmek we enjamlary öndürmek boýunça işler hem-de taýýar milli programma önümleriniň we enjamlarynyň satyn alynmagy we ulanyşa girizilmegi üçin karzlary (mundan beýläk-karz) bermegiň maksatlaryny, şertlerini we tertibini düzgünleşdirýär.

3. Şu Tertipde aşakdaky esasy düşüňjeler ulanylýar:

1) **maýa goýum taslamasy** - döwlet standartlaryna (kadalaryna) laýyklykda işlenip taýýarlanylýan taslama-smeta resminamalaryny öz içine alýan maýa goýumalaryny amala aşyrmagyň ykdysady maksada laýyklygynyň, möçberiniň we möhletleriniň esaslandyrylmasy, şeýle hem maýa goýumalaryny amala aşyrmak boýunça iş ýüzündäki hereketleriň beýany (täjirçilik meýilnamasy);

2) **kiçi we orta telekeçiligiň subýektleri (mundan beýläk - telekeçiler)-** “Kiçi we orta telekeçiligi döwlet tarapyndan goldamak hakynda” Türkmenistanyň Kanunyna laýyklykda telekeçilik işini amala aşyran fiziki we ýuridik şahslar;

3) **Türkmenistanyň Merkezi bankynyň karz ugry** – Şu Tertibiň şertlerine laýyklykda telekeçilere milli programma önümlerini döretmek we enjamlary öndürmek boýunça işler hem-de taýýar milli programma önümleriniň we enjamlarynyň satyn alynmagy we ulanyşa girizilmegi üçin karzlaşdyrmak boýunça Türkmenistanyň karz edaralaryna Türkmenistanyň Merkezi banky tarapyndan berilýän serişdeler.

II bab. Telekeçilere karzlary bermegiň düzgünleri

4. Telekeçilere karzlary bermegiň şertleri şu tertipde kesgitlenilýär:

1) milli programma önümlerini döretmek we enjamlary öndürmek boýunça işler üçin ýyllyk 2 göterim bilen, 2 ýyl ýeňillik döwri bolan 5 ýyl möhlete;

2) taýýar milli programma önümleriniň we enjamlarynyň satyn alynmagy we ulanyşa girizilmegi üçin ýyllyk 2 göterim bilen, 6 aý ýeňillikli döwri bolan 3 ýyl möhlete.

5. Karzlar şu Tertibiň altynjy böleginde görkezilen maksatlar üçin 15 göterimden az bolmadyk hususy seridelerini goýmak şerti bilen karzlaşdyrylýar. Şeýle hem, telekeçileriň milli programma önümlerini döretmek we enjamlary öndürmek boýunça işler hem-de taýýar milli programma önümleriniň we enjamlarynyň satyn alynmagy we ulanyşa girizilmegi boýunça olaryň alyp barýan işlerine laýyklykda karz ugruny açmak bilen tapgyrlaýyn karzlaşdyrylyp bilner.

6. Şu Tertibe laýyklykda telekeçilere berilýän karzlar şu maksatlara gönükdirilmäge degişlidir:

1) milli programma üpjünçiligini satyn almak (şol sanda işgärleri okatmak boýunça çykdaýlary, eger-de programma üpjün edijiler bilen baglaşylan şertnamada göz önüne tutulan bolsa);

2) sanly tehnologiýalar ulgamynda enjamlary, enjamlaýyn-programma serişdelerini satyn almak;

3) sanly tehnologiýalar ulgamynda enjamlary, enjamlaýyn-programma serişdelerini gurnamak, düzmek hem-de ulanyşa girizmek boýunça çäreler (şol sanda işgärleri okatmak boýunça çykdaýlary, eger-de ol üpjün edijiler bilen baglaşylan şertnamada göz önüne tutulan bolsa);

4) sanly tehnologiýalar ulgamynda milli programma önümlerini döretmek we enjamlary öndürmek, şeýle hem olary gurnamak, düzmek hem-de ulanyşa girizmek maksady bilen kompýuterleri, serwerleri we tor enjamlaryny satyn almak;

5) milli programma önümlerini döretmekde we enjamlary öndürmekde işleri we hyzmatlary ýerine ýetiren taraplar bilen hasaplaşyklary geçirmek;

6) programma üpjünçiligini, intellektual işiniň netijesine bolan hukugy (lisenziýa, emläk hukugyny) satyn almak üçin;

7) maglumat tehnologiýalar ulgamynda ýerli sanly önümlerini, hyzmatlaryny we platforma çözümlerini durmuşa geçirmäge (edinmäge) gönükdirilen çäreler toplumy boýunça harajatlar;

8) inženerçilik işlerini alyp barmak, satyn alynýan enjamlary gurnamak, düzmek hem-de ulanyşa girizmek boýunça işleri we hyzmatlary ýerine ýetirmegiň anyk meýilnamasyny goşmak bilen awtomatlaşdyrylan we informasiýa ulgamlary kämilleşdirmek, maglumat tehnologiýalar ulgamynda ýerli sanly önümlerini, hyzmatlaryny we platforma çözümlerini ulanyşa girizmek boýunça tehniki resminamalary işläp taýýarlamak.

7. Karzlar şu aşakdaky maksatlar üçin berlip bilinmez:

- 1) ýitgileriň öwezini dolmak;
- 2) karzy resmileşdirmek bilen baglanyşykly hyzmatlaryň bahasyny tölemek;
- 3) önümçilik däl çykdajylaryny (puşmany töleg, jerime we ş.m.) tölemek;
- 4) önümçiligine dahylly bolmadyk esasy serişdeleri edinmek;
- 5) Türkmenistanyň kanunçylygyna ters gelýän hasaplaşyklary amala aşyrmak.

8. Karz almaga ýüz tutýan telekeçilere bildirilýän talaplar:

1) karz şu Tertibiň altynjy böleginiň 3-4-nji bentlerinde bellenen maksatlarda alynýan halatynda Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň ýanyndaky Ulag we kommunikasiýalar agentligi tarapyndan berlen ygtyýarnamasynyň bolmagy;

2) karz bilen bagly iş meýilnamasynyň we Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň ýanyndaky Ulag we kommunikasiýalar agentliginiň “Türkmenaragatnaşyk” agentliginiň oňyn netijenamasynyň bolmagy;

3) salgytlaryň ähli görnüşleri boýunça bergisiniň we hereket edýän karzlary boýunça möhleti geçen, bergileriniň bolmazlygy.

9. Telekeçiler şu Tertibiň altynjy böleginde görkezilen maksatlar üçin karzlary almak üçin Karz edarasyna şu resminamalary tabşyrýar:

- 1) karz almak üçin arzasy;
- 2) fiziki şahslar üçin:
 - a) şahsyýetini tassyklaýan resminamanyň nusgasy;
 - b) salgyt hasabyna goýulandygy hakynda şahadatnamanyň nusgasy;
 - ç) hususy telekeçi hökmünde bellige alnandygy hakynda şahadatnamanyň nusgasy;
- 3) ýuridik şahslar üçin:
 - a) döwlet tarapyndan bellige almak hem-de Türkmenistanyň ýuridik şahslarynyň ýeke-täk döwlet sanawyna girizmek baradaky şahadatnamasynyň nusgasy;
 - b) salgyt hasabyna goýulandygy hakynda şahadatnamanyň nusgasy;
- 4) karzy ulanmak bilen bagly şertnamalaryň we hasap-fakturalaryň göçürme nusgalary;

5) Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda ygtyýarlylandyrylmaga degişli işleriň görnüşleri boýunça ygtyýarnamanyň nusgasy;

6) karzyň üpjünçiligine hödürlenýän girewine goýulýan emläk babatynda eýeçilik hukugyny we olaryň bahasyny tassyklaýan resminamalaryň nusgalary;

7) satyn alynýan enjamlaryň, enjamlaýyn-programma serişdeleriniň we

programma önümleriniň gelip çykyşyny tassyklaýan resminamalary;

8) enjamlar öndürlende eýeçiliginde, kärende ýa-da başga kanuny esasyda peýdalanmagynda bolan degişli jaýlaryň bardygyny tassyklaýan resminamalaryň nusgalary.

Şu bölekde görkezilen resminamalar karz edarasy tarapyndan resmi elektron poçtasy arkaly kabul edilip bilner.

10. Karz edara karz boýunça borçnamalary ýerine ýetirmek maksady bilen üpjünçiligiň şu aşakdaky görnüşlerini talap etmäge hukuklydyrlar:

1) emlägiň girewini;

2) bankyň ýa-da ätiyaçlandyryş guramasynyň kepilligini.

11. Karza we tölege ukyby bolan üçünji tarapyň zamunlygy üpjünçiligiň goşmaça görnüşi bolup biler we ol Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda, karz beriji bankyň peýdasyna bergidar bilen zamunçynyň arasynda ýazmaça görnüşdäki zamunlyk şertnamasy bilen resmileşdirilýär.

12. Zamunçynyň bank karzlary we beýleki görnüşli bergileri (zamunlyk, kepillik hem-de telekeçi bolup çykyş eden ýagdaýynda 2-nji tekjede wagtynda tölenmedik hasaplaşyk resminamalary) barada maglumatlar öwrenilmelidir.

13. Telekeçä karz bermegiň mümkinçiligi hakynda meselä garalan wagty Karz edara onuň karzy üzmek ukybyny, iş meýilnamasyny hem-de karz taryhyny öwrenýär.

14. Karz edara bilen karz alyjynyň arasyndaky özara gatnaşyklar taraplaryň arasynda baglaşylan karz şertnamasy esasynda düzgünleşdirilýär.

15. Telekeçi tarapyndan karz boýunça esasy bergi we/ýa-da oňa hasaplanan göterimler karzy üzmekligiň tertibinde göz önünde tutulan möhletlerde tölenmedik halatynda, Karz edaranyň karz şertnamasyny bir taraplaýyn ýatyrmak arkaly, Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda, karzy möhletinden ön yzyna talap etmäge we borçnamany üpjün ediş serişdeleriň hasabyna talabyňy kanagatlandyrmaga hukugy bardyr.

III bab. Türkmenistanyň karz edaralary tarapyndan telekeçileriň karz almak üçin ýüz tutmalaryna garamagyň tertibi

16. Türkmenistanyň karz edaralary şu Tertibiň şertlerine laýyklykda, karzlaryň maksatly niýetlenilişinden ugur alyp, karz almak üçin ýüz tutan, telekeçileriň resminamalarynyň bukjasyňy seljerýär.

Karz edaranyň düzümliginiň (karz ýa-da gaýry ygtyýarly müdirlik, bölüm) işgäri şu Tertibiň sekizinji we dokuzynjy böleklerine laýyklykda telekeçiler tarapyndan tabşyrylan resminamalaryň we bildirilýän talaplaryň esasynda, onuň tölege ukyplylygyna, karz taryhyna, karzyň üpjünçiligine, yzyna gaýtarylyş talaplaryna seljerme geçirýär hem-de karz toparyna hödürleýär. Karz edaranyň karz topary telekeçileriň resminamalarynyň bukjasyna laýyklykda, hödürlenýän karz resminamalaryň we karzlaryň wajyplygyna, maksadalaýyklygyna, önümçiligiň ýerleşdirilmeginiň netijeliligine, ilatyň iş bilen üpjün edilmegine, şertleriň döredilmegine baha berýär. Baha bermegiň netijeleri esasynda karz topary

telekeçileriň arzasynyň hasaba alnan senesinden başlap, 12 (on iki) iş gününüň dowamynda karz bermek ýa-da karz bermekden ýüz döndermek hakynda çözüň kabul edýär.

Karz toparynyň karz bermek ýa-da karz bermekden ýüz döndermek baradaky netijeleri mejlis ýazgysy bilen resmileşdirilýär.

Eger-de karz bermeklik kanagatlandyrylmadyk ýagdaýynda, onuň sebäpleri ýazmaça görnüşde esaslandyrylyp, telekeçilere iberilýär.

17. Karz edarasy karz toparynyň karz bermek barada çözüň kabul edenden soňra, bellenen tertipde karz bermek boýunça ähli zerur amallaryny geçirýär.

18. Telekeçiler karz boýunça iş meýilnamasynyň dogrulygyna we karzyň alynmagy bilen göz önünde tutulan maksatlaryň durmuşa geçirilmegine Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda jogapkärçilik çekýärler.

IV bab. Karz edaranyň ýüzütmesi esasynda Türkmenistanyň Merkezi banky tarapyndan karz ugurlaryny açmagyň tertibi

19. Türkmenistanyň Merkezi banky karz edaranyň ýüzütmesi esasynda şu Tertibiň başynjy böleginde göz önünde tutulan maksatlara ýyllyk 1 göterim bilen karz serişdeleri bermek üçin karz şertnamasyny baglaşýar.

20. Karz şertnamasynda taraplaryň borçnamalary, berilýän karzyň umumy möçberi, karzyň maksady, möhleti geçen bergileriň dörän ýagdaýynda göterim derejesiniň ýokarlanmagy, karzy gaýtarmagyň we şol boýunça göterimleri tölemegiň möhleti, taraplaryň salgylary görkezilýär.

21. Türkmenistanyň Merkezi banky tarapyndan telekeçileri karzlaşdyrmak üçin karz edarasyna berlen karzyň möçberine, karz edara tarapyndan karz şertnamasynda görkezilen möhletlerde we möçberde göterimler hasaplanylýar.

22. Türkmenistanyň Merkezi bankynyň serişdeleri üçin göterimler telekeçilerden göterimleri tutup alynmagyna garamazdan karz edara tarapyndan hasaplanylýar we tölenilýär.

23. Karz ugrunyň möçberi artdyrylanda we/ýa-da möhleti uzaldylanda Türkmenistanyň Merkezi banky bilen karz edaranyň arasynda karz ugrunyň möhletini we täze möçberini görkezmek bilen karz şertnamasyna goşmaça ylalaşyklar baglaşylýar.

24. Karz ugrunyň hereket ediş möhleti gutarandan soň bank bu karz ugry boýunça müşderi tarapyndan alnan karzlaryň hakyky gaýtarylan möçberine garamazdan, hasaplanyp goşulan göterimleri hasaba almak bilen Türkmenistanyň Merkezi bankynyň serişdelerini bank bilen müşderiniň arasyndaky karz şertnama esasynda karzy üzmekligiň tertibine laýyklykda karz şertnamasynyň şertleri esasynda yzyna gaýtarmaga borçludur.

25. Türkmenistanyň Merkezi banky karz edaranyň wekili bilen karz ugrunyň hasabyna müşderilere berlen karzlaryň maksadalaýyk peýdalanyşyna barlagy amala aşyrmaga hukugy bardyr.

26. Türkmenistanyň Merkezi banky şu Tertibiň şertlerine laýyklykda, berlen karz serişdeleriň maksadalaýyk ulanylmadyk ýagdaýy ýüze çykarylan

halatynda ol karz ugrunyň degişli böleginiň möhletinden öň yzyna gaýtarylmagyny karz edaradan talap etmäge hukugy bardyr.

V bap. Karz bermegiň tertibi, karzlary peýdalanmagyň hasaby we gözegçiligi

27. Karz bermeklik Türkmenistanyň karz edaralary, şol sanda olaryň sahamçalary tarapyndan amala aşyrylýar.

28. Karzlar, karz hasabyny açmak hem-de bu hasapdan bellenen maksada laýyklykda nagt däl görnüşde berilýär.

29. Telekeçiniň karz hasaplaryndan Türkmenistanyň kanunçylygynda başgaça göz önünde tutulmadyk bolsa, daşary söwda şertnamalary boýunça Türkmenistanyň dahylsyzlary bilen hasaplaşyklary geçirmek üçin daşary ýurt puluny satyn almaga ygtyýar berilip bilner.

30. Karz edaralary tarapyndan karzyň üpjünçiliginiň ýagdaýyna hem-de karzyň netijeli we maksadalaýyk ulanylyşyna Karz bölüminiň hem-de Bank işlerini awtomatizasiýalaşdyryş bölüminiň hünärmenleriniň gatnaşmagynda ýerinde barlaglar geçirilmelidir. Karz alyjy tarapyndan alnan karzlaryň maksadalaýyk ulanylmadyk halatynda karz edarasynyň karz şertnamasynda bellenen tertipde niýetlenişine görä peýdalanylmadyk karzyň möçberini onuň hasaplaşyk ýa-da başga hasaplaryndan möhletinden öň tutup almaga hukugy bardyr.

31. Üzülişmegiň möhletleri töleg tertibi görnüşinde berilmelidir, karz alyjylar alan karz serişdelerini karz şertnamada göz önünde tutulan möhletlerde we bellenen töleg tertibinde gaýtarmaga borçludyr.

32. Karz alyjy tarapyndan karz boýunça esasy berginiň we göterim tölegleriniň möhletinden öň gaýtarylmagy karz şertnamasynda bellenen tertipde amala aşyrylýar.

33. Karz alyjy tarapyndan karz boýunça esasy berginiň we göterimleriň karz şertnamasynda bellenen möhletlerde tölenilmedik ýagdaýynda karz edarasy emele gelen borçnamalar boýunça hasaplaşyklaryň öz wagtynda geçirilmegini talap etmäge we Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda öz talaplaryny doly möçberde kanagatlandyrmaga hukugy bardyr.

34. Karz edara şu Tertibiň şertlerine laýyklykda karzy alan telekeçileriň sanawyny goşmak bilen, karz ugurlaryny peýdalanmagyň ýagdaýy hakynda her aýda Türkmenistanyň Merkezi bankyna hasabat bermäge borçludyr.

35. Şu Tertipde beýan edilmedik düzgünler Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda düzgünleşdirilýär.